

تأثیر جهاد تبیین در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر

زهرا بهرامی^۱

چکیده

یکی از مهم‌ترین آموزه‌های دین مبین اسلام و ارکان اصلی تبلیغ و رسالت انبیای الهی بر اساس سفارش‌های خداوند متعال در قرآن کریم و روایات ائمه اطهار (ع) در مسیر هدایت و روشننگری جامعه؛ «جهاد تبیین» است. مقاله حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی از روش کتابخانه‌ای باهدف بررسی تأثیر جهاد تبیین در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر در تلاش است به این سؤال پاسخ دهد که: جهاد تبیین چه تأثیری بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر دارد؟ نتایج نشان داد: در جامعه اسلامی؛ جهاد تبیین ارتباطی تنگاتنگ و تأثیری بسزا در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر دارد؛ زیرا مبنای این جامعه بر ستون‌هایی استوار است که مهم‌ترین آن یعنی امر به معروف و نهی از منکر؛ ضامن ماندگاری نظام اسلامی و سلامت امنیت جامعه است. جهاد تبیین به عنوان یک ضرورت قطعی و فوری جهت تبلیغ دین مقدس اسلام و انتقال و تبیین ارزش‌ها و اصول انقلاب اسلامی به نسل جوان و حفظ و گسترش این انقلاب شکوهمند در اثرگذاری بیش از پیش امر به معروف و نهی از منکر به عنوان حفاظ و سلاحی جهت حفظ اصل و فرع این دین مقدس تأثیر بسزایی دارد.

کلیدواژه: جهاد، تبیین، جهاد تبیین، امر به معروف، نهی از منکر

مقدمه

آفریدگار دانا شأن و جایگاه بشریت را در خلقت بسیار والا و منزّه قرارداد و او را به عنوان مظهری از اسماء خویش و آینه‌ای از جوهر پاک خویش بر زمین آفرید. از این رو؛ استنباط و شناخت واقعیت‌های جهان و بیان حقایق زمین و آسمان به عنوان یکی از واجبات اساسی بشر در نظر گرفته شد و این امر نه تنها یک ضرورت بلکه مأموریتی برای او به شمار آمد تا از این طریق به تعالی و کمال نائل گردد. اما در دنیای کنونی اهتمام فراوانی جهت تغییر و نابودی حقایق و ایجاد

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه الزهرا (سلام الله علیها). / Bahrami.z1998@gmail.com

یأس در بین جوامع صورت می‌گیرد و دشمن همواره در تلاش است با استفاده از وسایل ارتباطی قوی از قبیل رادیو، تلویزیون، مطبوعات و... و مهارت‌های پیشرفته روانی باهدف وارونه جلوه‌دادن واقعیات مردم، را گمراه کند. در این زمان است که وظیفه‌ای الهی و فرهنگی، عاقبت‌اندیشی، باثبات و پیشگیرانه جهت رویارویی با این تهدیدات با عنوان «جهاد تبیین» به انسان واگذار می‌شود، جهادی که تبیین آن مهم‌ترین جولانگاه مجاهدت و نقطه ضعف دشمنان در جنگ روایات است و از نظر مقام معظم رهبری مدظله‌العالی؛ اساسی‌ترین نوع جهاد بوده و همه مردم مخصوصاً جوانان بایستی همچون چراغی روشن در این مسیر قرار گیرند و با ابهام‌افزایی دشمن مقابله کرده و امید را در جامعه منتشر نمایند^۱.

اهمیت و ضرورت بررسی جهاد تبیین در شرایط فعلی باتوجه‌به تهاجم گسترده دشمنان بر علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، بیش‌ازپیش احساس می‌شود. دراین رابطه تاکنون پژوهش‌های زیادی از سوی محققین صورت‌گرفته به‌عنوان نمونه: کتاب «جهاد تبیین» تألیف خامنه‌ای (۱۴۰۳)؛ مقاله «شاخصه‌ها و روش‌های جهاد تبیین در سیره اهل بیت (علیهم السلام)» اثر اسدی قویلدی (۱۴۰۳)، پایان نامه «بررسی سیره پیامبران و ائمه در امر به معروف و نهی از منکر با رویکرد به مسائل امروز جامعه براساس آیات و روایات» اثر شعبانی نژاد شلمانی (۱۴۰۳)، مقاله «تحلیل اهمیت و ابعاد ضرورت جهاد تبیین در بیانات مقام معظم رهبری با نگاهی بر روابط خارجی ج.ا.ا» اثر خاجی (۱۴۰۳)، کتاب شش‌محور جهاد تبیین تألیف راجی (۱۴۰۲)؛ پایان نامه «بررسی مبانی فقهی و اصولی آیت الله خامنه‌ای در حوزه جهاد تبیین» اثر جنتی (۱۴۰۲)، مقاله «بررسی نقش جهاد تبیین در تعلیم و تربیت» اثر نوریان بادی (۱۴۰۲)؛ مقاله «جایگاه جهاد تبیین بر مسئله‌ی حجاب و عفاف با تکیه بر آیات و روایات» اثر سلمان‌ی نسب (۱۴۰۲)، مقاله «جهاد تبیین» اثر بهشتی (۱۴۰۱)، کتاب «تبیین با نور قرآن» اثر راجی (۱۴۰۱)؛ پایان نامه «مبانی فقهی امر به معروف و نهی از منکر» اثر رضا (۱۴۰۱)، کتاب «جهاد تبیین در اندیشه‌ی حضرت آیه‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» اثر صلح میرزایی (۱۴۰۰)؛ پایان نامه «نقش امر به معروف و نهی از منکر در سالم سازی زندگی اجتماعی از نگاه تفسیر نمونه و المنار» اثر مدد (۱۴۰۰)، پایان

۱. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۷/۵.

نامه «مبانی و شاخصه‌های جهاد تبیین در قرآن کریم با رویکرد بیانات مقام معظم رهبری» (۱۴۰۰)، پایان نامه «جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در خودسازی جامعه پردازی و تمدن سازی نوین اسلامی از منظر آیات و روایات» اثر طلب شیر (۱۳۹۹)، مقاله «امر به معروف و نهی از منکر و توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران» اثر خرمشاد و صیادروکار (۱۳۹۶).

نتایج نشان می‌دهد در ارتباط با موضوع جهاد تبیین و امر به معروف و نهی از منکر به صورت جداگانه پژوهش‌های نسبتاً مدونی به رشته تألیف درآمده‌اند؛ اما پیرامون تأثیر جهاد تبیین بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر به طور منظم و مفصل؛ هیچ‌گونه سابقه تحقیقی اعم از کتاب، پایان‌نامه یا مقاله صورت نگرفته و محقق در مقاله حاضر باهدف تبیین و شناخت دقیق مفهوم جهاد تبیین و تأثیر آن بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر در تلاش است به این سؤال پاسخ دهد که: آیا جهاد تبیین بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر؛ تأثیر دارد یا خیر؟

مفهوم‌شناسی

برای آشنایی کامل با موضوع، ابتدا نیاز است معنای لغوی و اصطلاحی جهاد و تبیین و مفهوم جهاد تبیین بررسی گردد.

مفهوم‌شناسی جهاد

واژه «جهاد» از ریشه «جهد» معادل کلمه مبارزه در فارسی^۱ به معنای: سعی و تلاش برای از بین برداشتن موانع^۲؛ نبرد در راه خدا با دشمنان با جان و مال باهدف دفاع و گسترش اسلام و برپاداشتن شعائر آن^۳؛ تلاش و به‌کارگیری توان جهت تحقق بخشیدن به هدف^۴؛ تلاشی مستمر، همه‌جانبه، هوشمندانه و مخلصانه^۵؛

۱. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در جمع مردم و کارکنان صنعت نفت عسلویه، ۱۳۹۰/۱/۸.

۲. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۳/۸/۲۰.

۳. نجفی، جواهر الکلام، ج ۲۱، ص ۴۰۳، ابن عابدین، رد المحتار علی الدر المختار، ج ۳، ص ۲۱۷؛ هیکل، الجهاد والقتال فی السیاسه الشرعیه، ص ۴۴.

۴. مصباح یزدی، جنگ و جهاد در قرآن، ص ۱۹.

۵. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار فعالان بخش های اقتصادی کشور، ۱۳۹۰/۵/۲۶.

کارزار کردن، جنگیدن در راه حق^۱؛ مشقت، تلاش، مبالغه در کار به نهایت چیزی رسیدن و توانایی^۲؛ پیکار با دشمن در میدان کارزار^۳؛ تلاش نفس در برابر شیطان و هوای نفس^۴؛ به کار بستن نهایت درجه طاقت و قدرت^۵؛ واداشتن به آن چه بر آن سخت و دشوار باشد^۶؛ بخشش جان و هر آنچه بر آن است از مال در جنگ با مشرکان و متجاوزان به شیوه‌ای خاص، یا بخشش جان، مال و توان در راه بالابردن اسلام و برپاداشتن شعائر ایمان^۷؛ است.

مفهوم‌شناسی تبیین

واژه «تبیین» در لغت به معنای بیان کردن، روشن کردن، توضیح^۸؛ تفسیر^۹ و در اصطلاح عبارت است از: دلیل آشکار و واضح خواه عقلی یا محسوس^{۱۰}؛ آشکار ساختن، قابل درک و فهم نمودن، بیان کردن، روشن‌گری^{۱۱}؛ مجموعه‌ای از عبارات جهت ابراز حقایقی که دلایل یا پس‌زمینه

۱. معین، فرهنگ فارسی، ذیل واژه.

۲. فراهیدی، العین، ج ۳، ص ۳۸۶؛ ابن منظور، همان، ج ۱، ص ۱۰۱ و ج ۳، ص ۱۳۳؛ جوهری، الصحاح، ج ۲، ص ۴۶۰؛ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۰۸.

۳. ابن منظور، لسان العرب، ج ۳، ص ۱۳۳؛ جوهری، اسماعیل، الصحاح، ج ۲، ص ۴۶۰؛ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ذیل واژه

۴. نجفی، محمدحسین، جواهر الکلام، ص ۳۵۰؛ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۶۱.

۵. قرایی‌آشتیانی و پورصادق، بررسی نقش و تأثیر فرهنگ سازمانی بر مدیریت جهادی با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله-العظمی امام حفظه الله، ص ۱۰.

۶. آیینی و موسوی، ارائه مدل مفهومی مدیریت جهادی؛ مبتنی بر متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، ص ۱۲۸.

۷. باقری و همکاران، ماهیت شناسی قرآنی روایی جهاد کبیر، شیوه شناسی عملکرد دشمن و راهکارهای مقابله با آن در عرصه اقتصاد، ص ۱۴۱.

۸. معین، فرهنگ فارسی، ذیل واژه.

۹. عمید، فرهنگ لغت فارسی، ذیل واژه.

۱۰. مکارم شیرازی، پیام قرآن، ص ۲۱۳.

۱۱. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)، ۱۳۹۵/۳/۳.

مفهومی و آثار آن حقایق را توصیف می‌نماید و به آشکارسازی، قابل فهم نمودن، روشنگری، بیان واقعیات و نشان دادن حقایق می‌پردازد^۱؛ فرایندی عقلی - معرفتی که بر اساس دلیلی قاطع و به روشی پیوسته و منطقی به بررسی جنبه‌های گوناگون مسئله‌ای مبهم بپردازد و از بروز آن مسئله جلوگیری کند^۲.

مفهوم جهاد تبیین

جهاد تبیین از نوآوری‌های رهبر انقلاب اسلامی است که ریشه در کتاب و سنت دارد و عبارت است از: جهاد روایت^۳، حرکت تبیین^۴، ترویج^۵، روشنگری^۶؛ آشکار نمودن حقیقت‌ها و باز نمودن عقده‌ها یا گره‌های ذهنی با تعبیری منطقی، مبرهن و دور از جنجال به گونه‌ای که به جان و دل بنشیند^۷؛ راهبردی حیاتی در تحکیم عقاید مردم و خنثی کردن توطئه‌های دشمن^۸؛ انجام کار علمی و تحقیقی، سخن گفتن و آشکارسازی جهت مقابله با دشمن و از بین بردن وسوسه‌های او^۹.

مبانی جهاد تبیین از نظر آیات و روایات

بر اساس نص صریح قرآن کریم؛ مهم‌ترین مبانی جهاد تبیین عبارت‌اند از: «آگاه نمودن

^۱. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار بسیجیان استان فارس، ۱۳۸۷/۲/۱۴، بیانات در دیدار مسئولان دستگاه قضایی ۱۳۸۷/۴/۷.

^۲. جمشیدی، مبانی و روش شناسی تبیین (باتأکید بر اندیشه سیاسی)، ص ۷۰.

^۳. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار پرستاران و خانواده شهدای سلامت، ۱۴۰۰/۹/۲۱.

^۴. خامنه‌ای، جهاد تبیین، ص ۲۳.

^۵. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار دست اندرکاران راهیان نور، ۱۳۹۵/۱۲/۱۶.

^۶. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور، ۱۳۹۴/۱۰/۱۴.

^۷. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار جمعی از شعرا، ۱۳۸۸/۶/۱۴، بیانات رهبری در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۷/۵.

^۸. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار قاریان و حافظان برتر شرکت کننده در مسابقات بین المللی قرآن کریم، ۱۳۹۵/۲/۲۹.

^۹. بیانات مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار مداحان اهل بیت علیهم السلام، ۱۴۰۰/۱۱/۳.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

اولین و مؤثرترین اصول دعوت دیگران به انجام امور نیک و بازداشتن از کارهای زشت و ناپسند، آراستگی خود انسان به تقوا و اخلاق حسنه است تا مردم، به معروف گرایش پیدا کرده و از منکرات دوری گزینند.^۱

از جمله مراحل که برای این وظیفه مهم در نظر گرفته شده عبارت‌اند از:

الف) اظهار تنفر قلبی: آمر و ناهی بایستی ناراحتی قلبی خود را از منکر واقع شده آشکار کند و به طرف بفهماند که منظور از این کار، این است که وی معروف را انجام داده و یا منکر را ترک نماید. برای این کار می‌تواند از او روی برگرداند یا ترک رفت آمد کند و امثالهم. لازم به ذکر است بدانیم لازمه ایمان تنفر قلبی از گناه است و بر همگان واجب عینی است، گرچه توان هیچ‌گونه امر به معروف و نهی از منکر نداشته باشند و آنچه به عنوان امر به معروف و نهی از منکر باید انجام گیرد، اظهار تنفر قلبی از گناه است.^۲

ب) امر و نهی گفتاری: اگر آمر و ناهی می‌داند که از مرتبه اول امر به معروف و نهی از منکر نتیجه نمی‌گیرد، واجب است از مرتبه دوم استفاده کند، در صورتی که احتمال تأثیر بدهد و اگر احتمال دهد که با موعظه و زبان نرم، نتیجه حاصل می‌شود، نباید به مراحل بعدی تجاوز نماید و باید درجات تندی در گفتار را رعایت نماید.^۳

تأثیر جهاد تبیین در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر

خداوند متعال بشر را به عنوان تجلی گاهی از اسماء و آینه‌ای از ذات پاک خود بر زمین آفریده و برای او جایگاهی بسیار والا و مقدس در آفرینش قرار داده و درک و شناخت واقعیت‌های جهان هستی و بیان حقایق را به عنوان یکی از اهم واجبات برای او در نظر گرفته تا از این طریق به سعادت نهایی که همان قرب الهی است؛ نائل گردد.

در دنیای کنونی که تلاش‌های بسیاری جهت تحریف حقایق و ایجاد ناامیدی در میان جوامع

^۱. نجفی، همان، ج ۲۱، ص ۳۸۲.

^۲. خمینی، تحریر الوسیله، ص ۴۱۱-۴۰۹.

^۳. همان، ص ۴۱۱.

صورت می‌گیرد و دشمن با استفاده از هر ابزاری تلاش می‌کند واقعیات را وارونه جلوه دهد و بشریت را به نابودی بکشانند؛ انسان مؤمن و متعهد به خدا همواره تلاش می‌کند مقتدرانه جلوی دشمنان بایستد اما بایستی بداند در این مسیر با بهره‌مندی از جهاد تبیین می‌تواند نتایج بهتری و سریع‌تری بگیرد. «جهاد تبیین» که مهم‌ترین عرصه جهاد و نقطه ضعف دشمنان در جنگ روایت‌ها؛ اساسی‌ترین نوع جهاد و از ضروریات زندگی است و اگر متکی بر اصول اخلاقی و دینی باشد و در اولویت قرار گیرد بهترین ثمرات را به همراه خواهد داشت. جهادی که سلاح‌های اصلی آن «امر به معروف» و «نهی از منکر» از اصول اساسی دین هستند؛ فریضه‌ای ماندگار که نظام اسلام و سلامت امنیت جامعه را تضمین می‌کنند. حفاظ و سلاحی جهت حفظ اصل و فرع دین که جامعه اسلامی را از شرک دور و به توحید نزدیک می‌کنند.^۱

آری! انسان مؤمن و متعهد به خدا باید بداند با استفاده از جهاد تبیین می‌تواند تأثیر فوق‌العاده اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه ببیند.

نتیجه‌گیری

این مقاله با عنوان تأثیر جهاد تبیین در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر نوشته شده است. طبق این مقاله تاریخ به‌روشنی به ما آموخته که بازداشتن اذهان می‌تواند به‌سادگی منجر به تسلیم جامعه به دشمن شود. دشمنی که به‌خوبی دریافته مالکیت بر مغزها از مالکیت بر مرزها مؤثرتر و حیاتی‌تر است، به همین دلیل، جنگ روایت‌ها، رسانه‌ها و... را برگزیده است. او به‌خوبی می‌داند شایعه‌سازی برندی در دست اوست و او با در اختیار داشتن این سلاح می‌تواند به‌طور مؤثر تردید و بی‌اعتمادی را در میان مردم ایجاد کند. در این برهه بحرانی از زمان است که ما باید با بهره‌مندی از «جهاد تبیین» به همراه «امر به معروف و نهی از منکر» کاملاً آگاهانه، مقتدرانه، ثابت‌قدم و روشن‌نگر باشیم، وحدت ملی را تقویت نماییم و امید به آینده را در دل مردم زنده نگهداریم و بتوانیم بر این تهدیدات فائق آییم. مقاله حاضر باهدف «تأثیر جهاد تبیین در اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر» از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای

۱. غزنوی، شاخصه‌های جهاد تبیین در قرآن کریم، ۱۴۰۳.

به این نتایج دست یافت که: جهاد تبیین دارای رابطه تنگاتنگ و تأثیرگذاری فراوانی بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر است.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن عابدین، ردّ المحتار علی الدرالمختار، بیروت: دارالکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۰۷ ه. ق.
۲. ابن فارس، احمد، معجم مقاییس اللغه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۴ ه. ق.
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۴۱۶ ه. ق.
۴. آئینی، محمدامین؛ موسوی، سید نجم‌الدین، ارائه مدل مفهومی مدیریت جهادی؛ مبتنی بر متن بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، مدیریت سرمایه انسانی دفاعی، ۱۴۰۰ ش، سال ۱۱، صص ۱۵۶-۱۲۵.
۵. باقری، محمدحسین؛ عاصی مذهب، ابوالقاسم؛ اعتمادی فرد، اعظم؛ ماهیت‌شناسی قرآنی روایی جهاد کبیر، شیوه‌شناسی عملکرد دشمن و راهکارهای مقابله با آن در عرصه اقتصاد، فصلنامه قرآن و طب، دوره ۵، پیاپی ۲، صص ۱۵۴-۱۳۹.
۶. پاینده، ابوالقاسم، نهج‌الفصاحه، اصفهان: انتشارات خاتم الانبیاء، بی‌چا، ۱۳۸۸ ش.
۷. جمشیدی، محمدحسین، مبانی و روش‌شناسی تبیین، تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۸. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، بیروت: دارالعلم للملایین، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ه. ق.
۹. خامنه‌ای، سید علی، جهاد تبیین، تهران: مؤسسه پژوهشی انقلاب اسلامی، بی‌چا، ۱۴۰۳ ه. ش.
۱۰. خمینی، روح اله، تحریرالوسیله، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، بی‌چا، ۱۳۷۹ ه. ش.

۱۱. دهخدا علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، تهران: روزنه، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ه. ش.
۱۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، دمشق: دارالقلم، چاپ اول، ۱۳۷۴ ه. ش.
۱۳. سیدرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، مترجم: حسین انصاریان، تهران: پیام آزادی، چاپ اول، ۱۳۸۸ ه. ش.
۱۴. شهید ثانی، زین الدین، الروضه البهیه فی شرح اللمعه الدمشقیه، قم: کتابفروشی داوری، چاپ اول، ۱۴۱۰ ه. ق.
۱۵. صلح میرزایی، سعید، جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای (مدظله العالی)، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ بیست و هشت، ۱۴۰۰ ه. ش.
۱۶. علامه حلی، جعفر بن حسن، شرائع الاسلام، قم: انتشارات اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۴۰۸ ه. ق.
۱۷. عمید، حسن، فرهنگ لغت فارسی، تهران، انتشارات ابن سینا، چاپ اول، ۱۳۸۹.
۱۸. غزنوی شهناز، شاخصه‌های جهاد تبیین در قرآن، قم: امتداد حکمت، چاپ اول، ۱۴۰۳.
۱۹. فراهیدی، خلیل، کتاب العین، قم، انتشارات هجرت، چاپ اول، ۱۴۰۱ ه. ش.
۲۰. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، بصائر ذوی التمییز، قاهره: لمجلس الأعلى للشئون الإسلامیه، چاپ سوم، ۱۴۱۶ ه. ق.
۲۱. فیومی، احمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر، قم: نشر هجرت، چاپ دوم، ۱۴۱۴ ق.
۲۲. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۲۳. قرایی آشتیانی، محمدرضا؛ پورصادق، ناصر، بررسی نقش و تأثیر فرهنگ‌سازمانی بر مدیریت جهادی با تأکید بر دیدگاه آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، ۱۳۹۸ ش، شماره ۴۷، صص ۴۲-۳۷.

۲۴. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، قم: انتشارات اسلامیة، چاپ چهارم، ۱۳۸۶.
۲۵. مصباح یزدی، محمدتقی، جنگ و جهاد در قرآن، قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ سوم، ۱۳۸۳. ش.
۲۶. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و هفتم، ۱۳۹۱. ش.
۲۷. مکارم شیرازی، ناصر، پیام قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ نهم، ۱۳۸۸. ش.
۲۸. نجفی، محمدحسین، جواهر الکلام، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ هفتم، ۱۴۳۲. ه. ق.
۲۹. هیکل، محمد خیر، الجهاد و القتال فی السیاسه الشرعیه، بیروت: دارالبیارق، بی چا، ۱۴۱۷. ق.
۳۰. خامنه‌ای، سید علی، مجموعه بیانات، [http:// farsi. khamenei. Ir/](http://farsi.khamenei.ir/)